ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-23>

УДК 82-21

Карпіна О.С., Молька Н.Е.

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ДРАМА Б. ШОУ «СВЯТА ІОАННА» ЯК ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «НОВОЇ ЖІНКИ»

Анотація. Предметом даного дослідження стала драма Б. Шоу «Свята Іоанна». У роботі відзначається історичний контекст виникнення документальної драми, спрямованої на відродження демократичного руху в суспільстві, в умовах якого виникає необхідність звернення до жіночих персоналій, які вплинули на розвиток історичних подій. Визначено основні проблеми, пов'язані з недостатньо освітленим питанням ролі жінок в історичному процесі. Охарактеризована новаторська ідея Б. Шоу, яка полягає у формуванні концепції « нової жінки », в рамках якої жінка відноситься не тільки до вирішення побутових питань, а й чий голос повинен враховуватися в суспільному розвитку. В роботі визначені причини, за якими драматург відносить Жанну д'Арк до святих. Б. Шоу розглядає Жанну як героя, до якого світ не готовий. У висновку підкреслюється, що Жанна д'Арк являє собою образ жінок, яким не дозволялося переходити за область чітко обмежених сфер діяльності.

Ключові слова: Жанна д'Арк, документальна драма, драматургія, героїня, концепція « нової жінки ».

Karpina Olena, Molka Natalia

Horlivka Institute for Foreign Languages

of the State Higher Educational Institution

"Donbas State Pedagogical University"

B. SHAW'S DRAMA «SAINT JOAN» AS AN ARTISTIC EMBODIMENT OF THE CONCEPT OF «NEW WOMAN»

Summary. The subject of this study is the drama of B. Shaw «Saint Joan». Bernard Shaw's play «Saint Joan» dramatizes the life and trials of the historical and national heroine of France, Jeanne d'Arc. This paper notes the historical context of the emergence of documentary drama aimed at the revival of the democratic movement in society, in which there is a need to appeal to women who have influenced the development of historical events. The main problems related to the insufficiently covered issue of the role of women in the historical process are identified. Historically, women have been considered weak beings who have always been careful and raised children and are associated with sensuality and nature, while men have been associated with reason and power. B. Shaw's innovative idea is characterized, which consists in the formation of the concept of «new woman», in which a woman refers not only to the solution of domestic issues, but also whose voice should be taken into account in social development. The work identifies the reasons why the playwright considers Jeanne d'Arc a saint. Shaw's portrayal of the saint as a super woman does not deviate far from her crusading feminist precedent. Instead of an infidel or a fideist, Shaw's view of Joan challenges contrast because his St. Joan loves God and the church, but bases his decisions on personal judgment, which she makes as a result of revelations from her «voices». B. Shaw sees Joan as a hero for whom the world is not ready. He admits that a person's «respectable morals» will seem to him unnecessary rubbish, as will the Church's intercession for Joan. For Shaw, she realizes a new consciousness that goes beyond ordinary morality, which will elevate humanity to a more meaningful existence – in this case, in direct communication with the saints, the king and God. Joan goes outside the station, given her class and gender, crowning the king and defending the nation. The conclusion emphasizes that Jeanne d'Arc is an image of women who were not allowed to go beyond the clearly defined spheres of activity.

Keywords: Jeanne d'Arc, documentary drama, drama, heroine, the concept of the "new woman".

Постановка проблеми. Перша половина XX ст. стала часом глобальних соціальних, політичних і економічних потрясінь: революції і громадянські війни, війни за незалежність і розпад колоніальних імперій, встановлення авторитарних режимів, дві світові війни і Велика депресія. Дані події зробили серйозний вплив на драматургію, за допомогою якої можна було не тільки відобразити реальність сучасного світу, а й вказати рецепієнтам своєї творчості на утопічність раніше існуючих ідей про розвиток суспільства. У даних умовах творив Б. Шоу. Квінтесенцією різноманітності творчих акцентів в його творчості стала відповідь на спотворення дійсності історії Жанни д'Арк в існуючих підходах

до визначення її образу. Створення Б. Шоу документальної драми дозволило не тільки подивитися з іншої точки зору на історичний контекст, а й сформувати в літературі нове бачення жінки як сильної особистості. На сьогоднішній день особливо гостро стоїть питання емансипації жінок і визначення їх історичної ролі, у зв'язку з чим переосмислення твору Б. Шоу «Свята Іоанна» визначає необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Драматургія Б. Шоу і втілена в ній авторська концепція сценічної інтерпретації лягла в основу досліджень наступних науковців: А. Г. Образцова, А. Р. Едвардс, С. М. Гілберт, С. Джейн, Ш. Макдональд, К. Пірсон, М. Ворнер.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Створення Б. Шоу трагедії «Свята Іоанна» свідчить про необхідність пошуку письменниками того часу шляхів до відродження демократичних настроїв в умовах існуючого імперіалізму. Драматург досягає цього шляхом звернення до постаті Жанни д'Арк як до героїчного і максимально наближеного до народу образу. Незважаючи на поширений інтерес серед науковців до творчості Б. Шоу, недостатнім є розгляд появи в його роботах концепції «Нової Жінки», що набуває на сьогоднішній день особливої актуальності.

Виходячи з цього, **метою** цього дослідження є визначення особливостей образу «Святої Іоанни» Б. Шоу як втілення концепції «Нової Жінки».

Виклад основного матеріалу. Класична п'єса Джорджа Бернарда Шоу про Святу Жанну д'Арк була вперше представлена у 1923 році в Нью-Йорку і вважається одним з його найбільших досягнень. П'єса Бернарда Шоу «Свята Іоанна» драматизує життя та випробування історичної та національної героїні Франції Жанни д'Арк. Твір охоплює все життя Святої Жанни д'Арк і містить шість сцен та епілог. Шоу також написав вступний нарис, щоб надати історію Жанни д'Арк.

Історично жінок вважали слабкими істотами, які завжди були обережними та виховували дітей і пов'язані з чуттєвістю і природою, в той час як чоловіки були пов'язані з розумом та владою. Протягом дев'ятнадцятого століття широка категорія письменників відреагувала на ці забобони. Наприклад, Джорджа Бернарда Шоу багато критиків вважали письменником-феміністом. Як і Елейн Шоуолтер і Грааль Фінні «who define Feminism as the attempt to promote equal rights between man and woman», Шоу також «in the early twentieth century pioneered and advocated similar ideas», та «vehemently supported the notion of equality for both men and women» [5, с. 20].

Він стверджує, що роль жінок не повинна обмежуватися тільки домашньою сферою. На той час це була значною мірою новаторська ідея. У цьому сенсі деякі його твори сприяли появі концепції «нової жінки», що виникла протягом пізньої Вікторіанської епохи. У зв'язку з цим його п'єса «Свята Іоанна», яка була вперше виконана на сцені у 1923 р., зображує нове бачення ролі жінок на всіх рівнях. Бачення, в якому жінка має виняткову мужність кинути виклик і звільнитися від чоловічої влади.

Зображення Шоу святої як супер жінки не відступає далеко від її хрестоносної феміністичної прецеденти. Замість невірного чи фідеїста, уявлення Шоу про Жанну кидає виклик контрасту, оскільки його Свята Іоанна любить Бога та церкву, але базує свої рішення на особистому суді, яке вона приймає внаслідок одкровення з її «голосів». Хоча його персонаж вшановує голоси святих, що заступаються за Бога, Шоу не дає ніякої трансцендентної перевірки цього твердження. Він явно скептично ставиться до правдивості тверджень Жанни, але не дозволяє сумнівному джерелу її особистого судження звести нанівець його значення чи героїчну чесноту її характеру. Шоу демістифікує Жанну до такого рівня, коли її можна судити лише за її дії.

Насправді вона зображена певною мірою як «Нова жінка» незважаючи на те, що ця концепція виникла в 1890-х роках. Дійсно, під час пізньої Вікторіанської ери «Нова Жінка» характеризувалася своєю бунтарською поведінкою проти норм Вікторіанського суспільства. Маючи унікальну особистість, Жанна кинула виклик патріархальній владі, спочатку відкинувши наказ свого батька залишатися вдома і працювати на сімейній фермі, як це робили жінки того часу. Він навіть сказав її братам втопити її, якщо вона коли-небудь подумає не послухатися його. Однак молода дівчина вирішила вирушити на місію і зустрітися з феодалом Робертом де Бодрикурром, щоб попросити коня, обладунки та кількох чоловіків, щоб супроводжувати її, щоб побачити Дофіна і очолити армію до «підняти облогу Орлеана», як вона стверджує в першій сцені вистави. У цьому плані вона не зацікавлена ні в шлюбі, ні в тому, щоб бути звичайною домогосподаркою: «У мене ніколи не будет мужа... Я солдат и не хочу, чтобы обо мне думали, как о женщине. И женское платье не хочу носить. Мне не интересно то, что интересует женщин. Они думают о любовниках и деньгах, а я думаю о том, как поведу солдат на приступ и где лучше поставит пушки» [2].

У цих рядках Жанна підсумовує своє ставлення як нетрадиційної жінки, яка намагається підірвати традиційні погляди на гендерні ролі через свій вибір, вийти за межі домашньої сфери, вести військову кар'єру та одягатися як чоловіки. Цим вона не тільки кидає виклик чоловічому авторитету, але й порушує католицьку поведінку своїм чоловічим вбранням. У середні віки жінкам не дозволялося діяти і одягатися, як чоловіки. Це одна з головних причин звинувачення Жанни у ересі, тоді як вона вважала себе службовцем вищого рівня мети і реалізації «волі Божої», як вона продовжує говорити протягом усієї п'єси. Отже, їй доводиться протистояти як релігійному, так і чоловічому авторитету.

У цьому ж контексті жінки в середньовічному суспільстві не були виховані як воїни, оскільки вони не мали права носити меч або їздити верхи. Вони виховані, щоб бути домогосподарками, піклуватися про своїх чоловіків і дітей, працювати на землі. Будучи солдаткою, Жанна входить на поле бою, де «war is defined as a male activity» [6, с. 120] та аспекти героїзму зазвичай включають мужність, фізичну силу і, головне, маскуліність. Таким чином, якщо війну слід розглядати як чоловічу сферу дій, то чоловік, швидше за все, буде воїном та героєм, що означає вміти «to master other people as well as the natural world» [7, с. 78]. Іншими словами, Жанні доводиться боротися за свою жіночу позицію войовниці і керівниці армії, що складається з чоловіків, і це нелегке завдання тому що «західна культура», як припускає Лі Р. Едвардс, «has represented heroes typically as military leaders: commanding, conquering and above all male» [3, с. 130]. З цих причин, Середньовічне патріархальне суспільство не терпіло думати про Жанну як про героїню так, як вони сприймали чоловіків-героїв. У третій сцені, наприклад, Дюнуа каже дівчині, що він вітає її «как святая, а не как солдат» [2].

У передмові Шоу стверджує, що оскільки ми судимо про людський розум не за метод, що

приносить бачення або голоси, але повідомлення, яке вони передають, що ми повинні визнати Жанну розумною. Він пише, що її голоси «ни разу не подали ей совета, который не мог бы быть подсказан ей природным здравым смыслом, — точно так, как идея тяготения была подсказана Ньютоном» [2], і тому вона більше не божевільна. Його аргумент, тим не менш, припускає, що якби той самий метод приніс їй менш «розумне» повідомлення, вона була б божевільною, не було б ніякої різниці, крім повідомлення. Важливість цього аналізу віддає заслуги баченням Жанни її власній психіці та подалі від божественної сили.

Шоу пише у передмові, що голоси дівчини «сыграли с Жанной много шуток и сильно повлияли на ее репутацию. Их считали доказательством того, что она была сумасшедшей, лгуньей и обманщицей, колдуньей (за что и была сожжена) и, наконец, святой» [2]. Визначення Шоу «святого» лежить в неоднозначності щодо походження голосів, які спонукали Жанну діяти так, як вона. Для Церкви святість спирається на походження святого натхнення, тоді як для Шоу святість спирається на прогресивний характер одкровення та готовність святого дожити до кінця. Канонізація існує лише як релігійне та правове визнання святого. Це світське розуміння святості як форми прогресивного героїзму дозволяє Шоу захоплюватися Жанною як супер-жінкою і писати її характер у позитивному світлі поза межами довірчих/невірних умов літератури Жанни д'Арк.

Унікальний герой, який відстоює традиційну мораль людей, які його засуджують або висилають, з'являється у всій літературі. Жанна Шоу стоїть одна, не в змозі дістатися до свого «суспільства». Як пояснює Образцова в «Народній героїні», Шоу «подитожил результаты своих многолетних раздумий про определенный тип реалистов» у Жанні. В ній Шоу включає «свою огромную веру в разум и силу человека, одновременно честно признавая, что даже то, что самый сильный и умный человек может сделать один, недостаточно для того, чтобы изменить общество» [1, с. 128]. І хоча цей образ героїні-вигнанця є основою для «Святої Іоанни», у «Квінтесенції ібсенізму» Шоу розкриває додаткову вагу власних очікувань. Він надзвичайно чітко пояснює це в передмові до «Святої Іоанни» Для супергероїні її ідеї повинні перевищувати традиційні моральні властивості і дивитися на щось абсолютно нове.

Малюючи святого як власну версію супер-жінки, Шоу зображує Жанну як новатора, до якої світ не готовий. Він визнає, що «респектабельна мораль» людини здається йому непотрібним сміттям, як і заступництво Церкви до Жанни. Для Шоу вона реалізує нову свідомість, що виходить за рамки звичайної моральності, що піднесе людство до більш значущого існування — у цьому випадку у безпосередньому спілкуванні зі святими, королем та Богом. Жанна виходить за межі станції, враховуючи її клас і статі, вінчаючи короля і захищаючи націю. Всупереч єпископу Бове, графу Ворвіку та Управлінню інквізиції, вона чіпляється за правдивість своїх «голосів», за що Шоу називає її першою протестанткою. Героїня Шоу не просто відстоює жалюгідну моральну справу захисту людей, вона виступає за справу,

яку її король та колеги-французи не визнають. Вона відстоює те, чого ніхто інший не чує: команди її голосів боротися за свободу Франції. Вона поводитьсь так, як вважає, згідно зі своїм Богом, а не своїм кращим, не своїм єпископом. Вона одягається так, що захищає її чесноту, а не так, що відображає моральні ідеали її сучасників. Одним словом, Жанна Шоу є наскрізь еретичкою. Таким чином, вона супергероїня, супер-жінка і обов'язково винна у ересі. Її статус еретички сприяє визначенню Шоу святого — вона прогресивна, стійка до свого приватного одкровення волі Божої і здатна здійснювати великі вчинки.

Підхід Шоу полягав у тому, щоб зобразити Жанну і як справжню людину з вадами впертої смуги, що в кінцевому підсумку призведе до її падіння. Через те, що Шоу зображує Жанну як відмову прийняти будь-які повноваження Католицької Церкви, багато сприймали його п'єсу як аргумент про те, що Жанна д'Арк була першою протестанткою.

Незважаючи на те, що Жанна зображується як вольова молода жінка, здатна підірвати норми середньовічного суспільства, її революційні ідеї призводять до того, що вона страждає від неприйняття, оскільки її звинувачувала Католицька Церква у вчиненні ересі просто тому, що вона одягалася як чоловіки. Більш того, англійська армія пішла так далеко, що вважала її відьмою, отже, її успіх у звільненні міста Орлеан був завдяки допомозі Диявола; бо вони не могли повірити, що їх розгромила армія під керівництвом жінки. Як зазначає Піпсон: «simply by being heroic, a woman defies the conditioning that she be the damsel in distress, and thus she implicitly challenges the status quo» [7, с. 120]. Тому Жанну д'Арк більше сприймали як повстанця, а не як святу чи успішну воєначальницю, що в кінцевому підсумку призвело б до її трагічного падіння. Дійсно, під час подій вона зберігає свою сильну волю і відстоює свою точку зору, незважаючи на несхвалення багатьох чоловічих характерів, які не могли послабити її рішучості. Вона навіть протегувала дуже впливовим чоловічим постатям, включаючи феодала та воєначальників, таких як Дюнуа, взявши на себе керівництво армією, що була під його керівництвом. Вона зайшла так далеко у протегуванні своєму королю, називаючи його «Чарлі» або «бідна дитина» і кажучи що йому робити.

Отже, чоловіки ставали все більш і більш незручними з її успіхом, навіть ті, хто був на її боці, як Дюнуа, який намагався заперечити її великий внесок у перемогу французів над англійцями, або Синя Борода, який саркастично сказав у п'ятій сцені: «Жанне мало быть папой, она хочет еще быть Цезарем и Александром Македонским» [2]. Відтепер Жанна почала відчувати стоячи наодинці перед сильними усталеними релігійними та світськими інституціями. У зв'язку з цим Шоу заявляє у своїй передмові до «Святої Іоанни»: «Будь она достаточно опытна, чтобы понимать, какое впечатление она производит на мужчин, унижая их тем, что оказывалась права, когда они были не правы, и научись она им льстить и обводит их вокруг пальца, она, быть может, прожила бы столько же, сколько королева Елизавета» [2]. Таким чином, її страта стала

неминучим наслідком її надмірної гордості і її трансгресивної поведінки.

У багатьох випадках у п'єсі Шоу засуджує загальноприйнятий погляд на жінку, іноді комічно. Коментуючи жіночу присутність у «Святій Іоанні», можна сказати, що Жанна д'Арк – єдина видатна жіноча постать. Інших жінок просто зображували в стереотипній манері. Це можна виявити через характер матері Дофіна, яка стверджувала, що її син позашлюбний, отже, не може бути спадкоємцем престолу. Інший приклад – королева, яку чоловік описує як матеріалістичну жінку, яка одержима лише покупкою нових суконь. Це можна читати як спробу драматурга неявно критикувати всілякі забобони щодо жінок. Ці забобони підкреслюються ще в першій сцені, де Роберт де Бодрікур протегує Жанні і проклинає її, використовуючи образливі вирази, такі як «девка» або «нахальная девчонка». Він навіть назвав її «сумасшедшей» [2]. Тут варто підкреслити, як вважають багато феміністок, божество давно асоціюється з жінками. Наприклад, Сандра Гілберт і Сьюзен Губар звертаються до «the story of Lilith, one more monster-woman, indeed, according to Hebrew mythology, both the first woman and the first monster, specifically connects poetic presumption with madness, freakishness, monstrosity» [4, с. 608].

Крім того, не раз, Жанна постає як звичайна жінка, що належить до нижчого класу і підкоряється чоловічій силі. Це можна чітко виявити у другій сцені через її зустріч з архієпископом, яка представляє і вищий чоловічий, і релігійний авторитет, коли вона «Падає перед єпископом на колени і склоняє голову; не смеє підняти на нього глаза» [2]. Крім того, її покірний вчинок ще більше висміюється, коли вона знову стала на коліна, як режисер сцени вказує і «Когда он проходит мимо Жанны, та падает на колени и с жаром целует подол его мантии. Архиепископ качает головой, не одобряя такого чрезмерного проявления чувств, высвобождает полу из ее рук и уходит. Жанна остается стоять на коленях, загораживая дорогу герцогине» [2]. Це вказує на те, що навіть така революційна жінка, як Жанна, ніколи не зможе повністю підірвати патріархальне верховенство, яке глибоко вкорінене в історії людства. Тому дівчина виявляється змушеною боротися з цими забобонами, щоб довести, що вона може бути хорошою солдаткою незалежно від її статі, від якої вона дуже старалася відокремитися, підстригши волосся, одягнувши чоловічий одяг і будучи солдатом.

Проте, будучи неписьменною і простодушною повітовою дівчиною, вона часом не могла звільнитися від норм патріархату; такий випадок, коли їй були потрібні чоловіки, які керуватимуть нею під час написання листів, а пізніше під час підписання документа про її сповідь. Це можна

тракувати як нездатність жінки уникнути опіки чоловіка.

Крім того, жінки протягом усієї історії людської цивілізації були придушені надзвичайно фалоцентричним дискурсом. Поступово Жанна втрачає голос, щоб назавжди замовкнути одним із найжахливіших способів, коли її спалили на вогнищі. Її смерть в кінці п'єси може символізувати перемогу чоловічої влади над будь-якою спробою підірвати його правила. У цьому сенсі епілог стає тривіальним захопленням чоловіків Жанною. Вона була реабілітована двадцять п'ять років пізніше і врешті-решт канонізована у 1920 р. Інакше кажучи, чоловіки, яких вона знала протягом свого життя, були раді позбутися її, оскільки могли прийняти її як святу, але ніколи не як жінку-бойовицю, навіть тих, хто її був на її стороні. Наприклад, Карл нічого не зробив, щоб врятувати жінку, яка вінчала його як короля Франції.

Можна сказати, що через гендерно-рольову трансгресію Шоу зображує Жанну д'Арк як «Нову жінку», яка не знає про свої прогресивні «прото-феміністичні» переконання, на відміну від багатьох інших авторів, які намагалися романтизувати її, зображуючи її як привабливу молоду жінку. Протягом усієї п'єси вона представлена «as an Amazon ... or a personification of virtue» [8, с. 35]. Вона також описується як прояв особистості, революційні уявлення якої можуть порушити усталений інституційний порядок, який втілюється в католицькій церкві та феодальному ладі. Для Уорнер вона «попередня-видатна героїня, тому що вона належить до сфери дії, тоді як багато жіночих фігур чи моделей призначаються та обмежуються сферою споглядання» [8, с. 35]. Відповідно, її нетрадиційні ідеали можна спостерігати через її підірване ставлення до норм вузького суспільства, де домінують чоловіки. З цієї причини чоловіки середньовічного суспільства бурхливо відреагували на трансгресивну поведінку Жанны.

Висновки. Таким чином, концепція «нової жінки» пройшла в своєму розвитку кілька етапів, починаючи з негативної конотації даного поняття до сучасного осмислення ролі жінки в суспільстві.

Розглядаючи образ Жанны д'Арк в драмі «Святая Иоанна», Б. Шоу порушує не тільки питання про спотворення історичних фактів, але й показує страту як спробу придушити жіночий голос силою патріархального дискурсу. Отже, не можна заперечувати того факту, що переступити гендерні межі ніколи не може бути легким завданням, особливо в середні віки, коли фемінізм, як концепція, був ще нечуваний.

Перспективами наших подальших досліджень є розгляд інших жіночих образів у творчості Б. Шоу, а також зіставлення їхніх особливостей з концепцією «Нової Жінки» Жанны д'Арк.

Список літератури:

1. Образцова А.Г. Драматургический метод Бернарда Шоу. Москва : Наука, 1965. 315 с.
2. Шоу Б. Святая Иоанна. Хроника в шести частях с эпилогом. URL: https://librebook.me/saint_joan/vol1/1 (дата звернення: 25.09.2021).
3. Edwards Lee R. Psyche as Hero. Connecticut : Wesleyan University Press, 1984. 307 p.
4. Gilbert Sandra M., and Susan Gubar. The Mad Woman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination. New Haven : Yale University Press, 1979. 768 p.
5. Jain Sangeeta. Women in the Plays of George Bernard Shaw. Delhi : Discovery Publishing House, 2006. 180 p.

6. MacDonald Sharon et al. Ed. Images of Women in Peace and War. London : MacMillan, 1987. 260 p.
7. Pearson Carol, and Katherine Pope. The Female Hero. New York : R.R. Bowker, 1981. 352 p.
8. Warner Marina. Joan of Arc: The Image of Female Heroine. California : University of California Press, 1981. 388 p.

References:

1. Obrazcova A.G. (1965) Dramaturgicheskij metod Bernarda Shou [Bernard Shaw's dramatic method]. Moscow: Nauka. (in Russian)
2. Shou B. Svyataya Ioanna. Hronika v shesti chastyah s epilogom [Saint Joan, chronicle play in six scenes and an epilogue]. Available at: https://librebook.me/saint_joan/vol1/1 (accessed 25 September 2021).
3. Edwards Lee R. (1984) Psyche as Hero. Connecticut: Wesleyan University Press, 307 p.
4. Gilbert Sandra M., and Susan Gubar (1979) The Mad Woman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination. New Haven: Yale University Press, 768 p.
5. Jain Sangeeta (2006) Women in the Plays of George Bernard Shaw. Delhi: Discovery Publishing House, 180 p.
6. MacDonald Sharon et al. (1987) Ed. Images of Women in Peace and War. London: MacMillan, 260 p.
7. Pearson Carol, and Katherine Pope (1981) The Female Hero. New York: R.R. Bowker, 352 p.
8. Warner Marina (1981) Joan of Arc: The Image of Female Heroine. California: University of California Press, 388 p.